

**Управління освіти культури, молоді та спорту
Дергачівської міської ради
Комунальний заклад «Слатинський ліцей»
Дергачівської міської ради Харківської області**

Номінація

Сучасні якісні практики реалізації освіти дітей в інклюзивному освітньому середовищі закладу дошкільної освіти

Тема досвіду

«Формування інклюзивного освітнього середовища в дошкільному підрозділі ліцею в умовах реалізації соціального проекту «Без меж»»

Колектив авторів:

СКРИПКА Наталя Василівна - директор КЗ «Слатинський ліцей» Дергачівської міської ради Харківської області, спеціаліст вищої кваліфікаційної категорії, учитель-методист.

ЛАБУНСЬКА Світлана Василівна - заступник директора з НВР КЗ «Слатинський ліцей» Дергачівської міської ради Харківської області, спеціаліст I кваліфікаційної категорії, старший вихователь.

ГУЖВА Олена Євгенівна - заступник директора з НВР КЗ «Слатинський ліцей» Дергачівської міської ради Харківської області, спеціаліст вищої кваліфікаційної категорії, старший вчитель.

ОНОПРИЄНКО Олена Василівна - заступник директора з НВР КЗ «Слатинський ліцей» Дергачівської міської ради Харківської області, спеціаліст вищої кваліфікаційної категорії, вихователь-методист.

**Слатине
2023**

Зміст

Вступ	3
Розділ 1. Етапи формування інклюзивного освітнього середовища	6
1.1. Підготовчий етап 2017 рік	6
1.2. Практичний етап 2018-2022 роки	8
Розділ 2. Формування інклюзивного освітнього середовища в дошкільному підрозділі ліцею в умовах реалізації соціального проекту «Без меж»	10
Розділ 3. Результативність роботи та перспективи розвитку інклюзивної освіти в ліцеї... ..	16
Висновок	20
Список використаних джерел	21
Додатки	22

Вступ

**Життя, як нива, довге й пречудове
І на шляху немає вороття
Важливо нам помітити дитину.
Ту, що обділена життям.
Піднятись допоможуть наші крила,
Які в негоду люту захистять.
Не забувай ніколи – ти Людина,
Ти – Вчитель, що веде в незабуття.**

Сьогодні нарешті настав час активного впровадження інклюзивного освітнього середовища для дітей з особливими освітніми потребами та їх соціалізації у житті українського суспільства. І такі зміни надзвичайно важливі в контексті розвитку України як демократичної держави, де кожен громадянин має можливості для реалізації свого потенціалу. Формування інклюзивного освітнього простору в системі освіти, інтегрування особливих дітей у загальноосвітній простір України є одним з напрямків гуманізації всієї системи освіти. Такі діти потребують виняткової турботи і, що найважливіше, чуйного й доброзичливого ставлення оточуючих.

Нормативно-правові документи Організації Об'єднаних Націй, підписаних Україною, Закони України «Про освіту», Закони України «Про дошкільну освіту», Базовий компонент дошкільної освіти, Концепція розвитку інклюзивної освіти, Концепція нової української школи відображають одну з головних демократичних ідей: всі діти – цінні й активні члени суспільства. Держава створює умови для забезпечення прав і можливостей осіб з особливими освітніми потребами для здобуття ними освіти на усіх її рівнях з урахуванням їхніх індивідуальних потреб, можливостей, здібностей та інтересів. Навчання та виховання в інклюзивних закладах освіти корисне як для дітей з особливими освітніми потребами, так і для інших дітей. Взаємодія зі здоровими дітьми сприяє когнітивному, фізичному, мовному, соціальному та емоційному розвитку дітей з особливими освітніми потребами. Взаємодія між здобувачами освіти з особливими освітніми потребами та іншими дітьми в інклюзивних дошкільних групах сприяє налагодженню між ними дружніх стосунків. Завдяки такій взаємодії діти вчаться природно сприймати і толерантно ставитися до людських відмінностей, вони стають більш чуйними, готовими до взаємодопомоги.

Тому для створення повноцінного інклюзивного освітнього середовища в дошкільній освіті необхідно докласти виважених зусиль, щоб керівники освіти з педагогами, батьками змогли забезпечити успішне виховання та навчання дітей з особливими освітніми потребами, які хочуть жити звичайним життям, хочуть, щоб їх сприймали такими, якими вони є. Інклюзія – успішне майбутнє, що починається з гарного старту[3,7,14].

Актуальність теми.

Проаналізувавши дані медичного обстеження останніх років, спеціалісти дійшли висновку, що кількість дітей з особливими освітніми потребами щорічно зростає. Це діти з проблемами психічного та розумового розвитку, з важкими мовленнєвими порушеннями. Третина дітей, які пройшли обстеження в Інклюзивно - ресурсному центрі, мають направлення до спеціальних закладів. Водночас із різних причин батьки цих дітей віддають перевагу навчанню у закладі освіти за місцем проживання. Тому створення освітнього середовища, яке відповідало б потребам і можливостям кожної дитини – це крок до забезпечення повної реалізації прав дітей з особливими освітніми потребами на якісну освіту і надання кожній дитині можливості, незалежно від потреб повністю реалізувати свій потенціал, який приносить користь суспільству і стає повноцінним його членом.

Актуальним завданням сьогодні є розробка ефективних моделей інклюзивної освіти, яка б забезпечувала успішне навчання «особливих дітей» в умовах закладу освіти.

Соціальний проект «Без меж» саме був спрямований на створення моделі надання комплексних освітніх та спеціальних послуг дітям з особливими потребами в умовах

закладу освіти, а також їхнім сім'ям. Завдяки проекту всі послуги доступні та безкоштовні і, що важливо, ефективні.

Сьогодні в Україні інклюзивне навчання організовано у майже 43% закладів освіти, працює понад 18 тисяч інклюзивних груп. За останні роки інклюзія суттєво проникла в українські заклади дошкільної освіти. Для порівняння, п'ять років тому в інклюзивні групи відвідувало вдсятеро менше дітей, ніж зараз. В умовах воєнного стану значна кількість осіб з особливими освітніми потребами була тимчасово переміщена до інших регіонів України, за кордон. Зважаючи на це виникли нові умови організації освітнього процесу для осіб, які навчаються в інклюзивних групах. Наразі в жодному куточку діти з ООП не відчувають себе в безпеці через відсутність умов для здобуття освіти, а також навантаження на батьків і заклади, які частково виконують функцію прихисту для біженців. З метою покращення ситуації, зміни до порядків знімають деякі обмеження на період воєнного стану.

Пропонований матеріал покликаний допомогти вдосконалювати якість інклюзивного навчання в закладах освіти, де воно вже запроваджене, а також розпочати цей шлях закладам, які лише планують відкривати інклюзивні групи.

Мета досвіду: Реалізація в закладі освіти районного соціального проекту «Без меж» шляхом створення інноваційного інклюзивного освітнього середовища, упровадження особистісно-орієнтованого підходу до навчання та виховання кожної дитини.

Завдання досвіду:

- реалізувати основні положення районного соціального проекту «Без меж»;
- створити інноваційне інклюзивне освітнє середовище в ліцеї, яке сприятиме розвитку індивідуальних здібностей і талантів «особливих дітей» та їх самореалізації;
- допомогти дітям з особливими освітніми потребами в адаптації до нових умов, соціалізації особистості;
- упроваджувати особистісно-орієнтований підхід до навчання кожної дитини;
- забезпечити відповідну підготовку педагогів, інших працівників ліцею до роботи з дітьми з особливими потребами.

Інноваційність полягає в ранній інтеграції та соціальній адаптації дітей з особливими потребами в суспільство, сприяє залученню їх у соціум.

Реалізація проекту дасть можливість дітям з особливими освітніми потребами одержувати якісне ефективне навчання за місцем проживання або за його межами.

Результативність і оптимальність:

1. Створення інноваційного інклюзивного освітнього середовища, яке сприятиме розвитку індивідуальних здібностей і талантів, соціальній адаптації дітей з особливими потребами.

2. Підготовка дітей з особливими потребами до життя в суспільстві.

3. Створення позитивного клімату в дитячому середовищі та поза його межами.

4. Створення системи надання спеціальних освітніх і фахових послуг для дітей з особливими освітніми потребами, спрямованих на реабілітацію та соціалізацію.

5. Створення відповідних умов для забезпечення ефективного навчання:

- забезпечення дошкільного підрозділу ліцею необхідними навчально-методичними посібниками, наочно-дидактичними та індивідуальними технічними засобами навчання;
- облаштування логопедичного кабінету з відповідним корекційно-розвитковим обладнанням; облаштування ресурсної кімнати, сучасної медіатеки, спортивної зали;
- забезпечення медичними та педагогічними кадрами, які володіють методиками роботи з дітьми з особливими освітніми потребами;

6. Створення можливості батькам інших дітей по-новому подивитися на явище інтеграції та надати докази того, що «особливі діти» не зашкодять їхнім дітям отримувати повноцінний розвиток, а навпаки нададуть додаткові можливості щодо цього.

7.Формування позитивного ставлення до «особливих дітей».

Зв'язок опису досвіду із джерелами. Аналіз теоретичних джерел довів, що останнім часом одним із найяскравіших соціальних нововведень є інклюзивна освіта, засвідчив неухильне зростання наукового інтересу до формування інклюзивного освітнього середовища. Визначаючи термін «інклюзивна освіта», фахівці проаналізували визначення, що міститься в головних міжнародних документах: стандартних правилах урівняння можливостей інвалідів ООН, Декларації прав дитини ООН, Саламанській декларації та програмі дій з навчання осіб з особливими потребами, Міжнародних консультаціях із питань раннього навчання дітей з особливими освітніми потребами тощо, - і, нарешті, дійшли висновку, що інклюзивна освіта – це система освітніх послуг, яка ґрунтується на забезпеченні основного права дітей на освіту, права навчатися за місцем проживання та передбачає навчання в умовах загальної середньої освіти [11,12].

У межах створення інклюзивного освітнього середовища багато вчених визначають формулювання інклюзивного середовища як гнучкої індивідуальної системи навчання дітей з особливостями психофізичного розвитку в умовах закладу загальної середньої освіти за місцем проживання. за індивідуальним навчальним планом, що забезпечується медико-соціальним і психолого-педагогічним супроводом [1,9].

Серед сучасних дослідників, які опікуються питанням інтеграції осіб з особливими освітніми потребами, можна назвати В. Бондар [2], І. Калініченко [6], А. Колупасєву [7,8], Ю. Бойчука [1], О. Рассказову [13], К. Дмитренко [3].В їхніх наукових публікаціях висвітлюються поняття інклюзивного середовища та його створення в системі загальної середньої освіти.

Отже, дійшли до визначення власного трактування поняття інклюзивного навчання в закладах освіти як комплексного процесу рівного доступу до якісної освіти особливих дітей через організацію їх навчання та виховання в закладах дошкільної освіти на основі застосування особистісно-орієнтованих методів, компетентнісного підходу до управління освітнім процесом. Суттєвих змін зазнав процес і зміст підготовки педагога та його роль не як наставника, а як модератора в індивідуальній освітній траєкторії дитини.

Розділ 1

Етапи формування інклюзивного освітнього середовища

1.1. Підготовчий етап-2017 рік

У 2016-2017 роках в Україні стартував практичний експериментальний проект «Розвиток інклюзивного освітнього середовища» за підтримки Благодійного Фонду Порошенка. Із цією метою Фонд згуртував потужну команду однодумців із різних регіонів України, які працювали над забезпеченням рівних можливостей для одержання повноцінної освіти для всіх дітей без винятку.

Одним із небагатьох осередків став Комунальний заклад «Слатинський ліцей» Дергачівської міської ради Харківської області. Перед закладом постало важливе питання - створення інноваційного інклюзивного освітнього середовища, яке сприятиме розвитку індивідуальних здібностей і талантів, соціальній адаптації дітей з особливими потребами, виховання гідних громадян України: розумних, активних, упевнених у власних силах та з вірою у майбутнє.

У 2016 році директор ліцею представляла Дергачівщину на Всеукраїнському форумі щодо розвитку інклюзивної освіти у м. Київ. Керівник закладу отримала Сертифікат Фонду «Інклюзивна освіта – рівень свідомості нації. Досвід. Перспективи. Результат». Разом з колегами взяла участь у спеціалізованих тренінгах для працівників освітньої сфери за напрямками: основні принципи інклюзії; нормативно-правова база у сфері освіти дітей з особливими освітніми потребами; приклади успішного втілення інклюзивної освіти.

У 2017 році заклад став переможцем проекту щодо реалізації програми «Сприяння соціальній згуртованості та інтеграції внутрішньо переміщених осіб на сході України, що реалізовувався у 2016 – 2017 роках (у розділі «Інклюзивна освіта») Представництвом Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ) в Україні, завдячуючи якому реконструйовано приміщення старих майстерень в додаткову дошкільну групу, відремонтовано додаткові приміщення, придбано нові сучасні меблі, обладнання, іграшки; встановлено нову вхідну групу в дошкільний підрозділ.

Ліцей став опорним закладом з питань організації інклюзивного навчання.

Розроблено **Стратегію розвитку** комунального закладу «Слатинський ліцей» дергачівської міської ради Харківської області, в якій пріоритетними напрямками діяльності стало підвищення якості освіти та забезпечення рівного доступу до неї через створення інноваційного освітнього середовища, запровадження особистісно-орієнтованого підходу до навчання і виховання кожної дитини.

Візію ліцею визначено, як поєднання освітньої роботи з науково-методичною, науково-дослідницькою та експериментальною; використання поряд із традиційними методами та формами навчання й виховання інноваційних педагогічних технологій.

Метою Стратегії є забезпечення позитивної динаміки розвитку ліцею як відкритої інноваційної системи, конкурентоздатної й орієнтованої на підготовку особистості як громадянина України, який легко адаптується в сучасних умовах і відчуває себе як в родині дітей, які мають особливі потреби. Для того, щоб підготувати, до майбутнього життя в соціумі, а суспільство – до сприйняття дітей як повноцінних громадян, необхідно було сформулювати інклюзивне освітнє середовище.

На етапі підготовчої роботи було враховано **основні принципи інклюзивного навчання** :

- всі діти мають навчатися та виховуватися разом в усіх випадках, коли це виявляється можливим, незважаючи на певні труднощі чи відмінності, що існують між ними;
- заклади освіти мають визнавати і враховувати потреби своїх вихованців, узгоджуючи різні види й темпи навчання;
- впровадження якісної освіти для всіх завдяки відповідному навчально-методичному забезпеченню, застосуванню організаційних заходів, розробці стратегії викладання;

- діти з особливими освітніми потребами мають отримувати додаткову допомогу, яка стане їм у нагоді для забезпечення успішності процесу навчання ;
- запровадження інклюзивної освіти покликане забезпечити доступність до якісної дошкільної освіти дітям з особливими освітніми потребами з огляду на їх здібності, можливості, бажання та інтереси [9].

Орієнтуючись на нормативно-правові документи, матеріали з питань впровадження інклюзивного навчання в закладах загальної середньої, дошкільної освіти, адміністрація та педагоги ліцею дійшли до відповідної **технології формування інноваційного інклюзивного освітнього середовища:**

1. Вивчення ситуації на території обслуговування ліцею щодо кількості дітей з особливими освітніми потребами через взаємодію з органами охорони здоров'я, працівниками закладів дошкільної освіти освітнього округу, бесід з батьками.

2. Визначення попередньої мережі інклюзивних дошкільних груп у ліцеї.

3. Визначення дій щодо адаптації освітнього середовища (за нозологіями дітей в інклюзії) для кожного фахівця закладу .

4. Організація методичного забезпечення: навчальні програми, корекційно-розвиткові програми, авторські корекційно-розвиткові програми, підручники, дидактичні матеріали.

5. Пристосування матеріально – технічної бази закладу :

- побудований пандус, обладнано рекреацію на першому поверсі для занять дітей із вадами опорно-рухового апарату, замінені входні двері з урахуванням використання їх вихованцями на візках, відремонтовані окремі кабінети для учителя-логопеда, учителя-дефектолога, учителя-реабілітолога, медичні кабінети;

- позитивні зміни відбулися в групових кімнатах та інших приміщеннях: за новітніми технологіями у них зроблено ремонт стелі і стін, придбано техніку, меблі, встановлено технічне обладнання в приміщеннях, створено другий комп'ютерний клас, відремонтовано актову залу;

- на спортивному та ігровому майданчиках встановлено навіс, нові пісочниці, тренажери, гойдалки;

- придбано іграшки та дидактичний матеріал.

6. Введення посад асистента вихователя (відповідно до кількості груп – 0,5 ставки в кожному, у 2018 році-1 ставка), учителя-логопеда.

7. Створення психолого-педагогічної команди (заступники директора з навчально-виховної роботи, методист, психолог, соціальний педагог, дефектолог, учитель – логопед, асистенти, медичні сестри), у подальшому отримали назву «Команда супроводу».

8. Налагодження партнерських стосунків із батьками дітей із особливими освітніми потребами, які ввійшли до складу психолого-педагогічної команди. Важливим аспектом у запровадженні інклюзивної освіти є психологічне консультивання родин, які мають здорових дітей і дітей «особливих». Це дуже складний видався момент. Частина батьків досить болісно відреагувала на спільне навчання дітей: хвилював негативний вплив на інших, щоб діти не були скривдженими. Поступово налагодилися довірливі стосунки, тепер ми - єдина дружна родина.

9. Методична робота з кадрами: – заступники директора з навчально-виховної роботи, методист, вихователі, асистенти вихователів відвідали тренінги на відповідних курсах, семінарах, що були організовані за сприяння Департаменту науки і освіти Харківської обласної державної адміністрації та КВНЗ «Харківська академія неперервної освіти», заходи (усі форми: наради, у тому числі інструктивно-методичні, конференції, консилиуми тощо), педагоги мали змогу одержати консультативну, навчально-методичну підтримку від освітньо-психологічних служб, а також колег спеціальних закладів, зокрема, Комунального закладу «Зеленогайський спеціальний загальноосвітній навчально-виховний комплекс (дошкільний навчальний заклад – школа-інтернат I-II ступенів)» Харківської обласної ради.

10. Складання індивідуальної програми розвитку (навчально-виховні стратегії і підходи, система додаткових спеціальних послуг), яка містить інформацію про дитину;

актуальний рівень розвитку знань і вмінь дитини; розробка корекційних планів (програм) усіх спеціалістів, які працюють із дитиною (психолога, соціального педагога, дефектолога, логопеда, фахівця з ЛФК, ритміки); складання конспектів занять, уроків.

11. Декілька років поспіль проводилася відповідна виховна робота з вихованцям щодо толерантного ставлення до дітей, які мають вади здоров'я. Традиційним став конкурс родинних проєктів «Наша родина», «Мої друзі», «Добро», «Радість», «Щастя». Організовувалися флешмоби, акції в підтримку «особливих» дітей.

12. Створено освітні міні-проєкти «Арт-терапія душі», «Дитячий садок-новий освітній простір», «Інклюзивна освіта-перспектива майбутнього», «Родина, родина-від батька до сина», «Патріот» відеоролики «Інші», «Толерантність без меж».

13. На початку 2017 року було організоване соціологічне опитування батьків щодо виховання дітей із особливими потребами в загальноосвітніх групах, що мало позитивний результат.

14. Створено інформаційний стенд, через який висвітлювалися новини із життя груп з інклюзивною формою навчання.

15. Складання індивідуального навчального плану на навчальний рік.

16. Проведено моніторинг освітніх досягнень (інформація про прогрес дитини): робочі зошити; зразки робіт (малюнки, поробки); контрольні листки (індивідуальні картки для контрольних, самостійних робіт); тести, анкети; результати спостережень, корекційної роботи: психолога, соціального педагога, районного логопеда.

17. Адміністрацією закладу укладені угоди про співпрацю із Комунальним закладом «Зеленогайський спеціальний загальноосвітній навчально-виховний комплекс (дошкільний навчальний заклад – школа-інтернат I-II ступенів)» Харківської обласної ради.

18. Проведено ряд зустрічей з науковцями, представниками закладу освіти, з якими укладено угоду.

19. Налагоджено міжнародне співробітництво з країнами Європи (Німеччиною, Швецією, Естонією). Управлінням освіти, культури молоді та спорту Дергачівської міської ради та опорним закладом підписано угоди про співробітництво щодо реалізації соціального проєкту «Без меж».

Аналізуючи всі наявні фактори, педагогічний колектив разом із батьківською громадою дійшли висновку, що в закладі створено всі необхідні передумови для успішного впровадження інклюзивної освіти. Крок до інклюзивного навчання зроблено, створено модель інклюзивного навчання. (Рис.1)

1.2. Практичний етап - 2018-2022 роки

Для забезпечення якісного навчання та виховання дітей з особливими потребами було створено творчу групу з педагогів дошкільного підрозділу. Методист, вихователі, асистенти вихователів, учителі-логопеди вивчали нормативні документи, методичні рекомендації, колективно розробляли календарно-тематичні плани, добирали навчальну літературу, дидактичні матеріали. Така сумлінна цілеспрямована робота дозволила отримати значні результати. Усі діти з особливими потребами були переведені до наступної вікової групи, на черговій психолого-медико-педагогічній консультації Комунального закладу «Інклюзивно-ресурсний центр» фахівцями було відзначено достатній рівень навченості, загально культурної обізнаності та позитивного емоційно-вольового стану всіх учасників освітнього процесу, які навчалися та виховувалися за інклюзивною формою навчання.

Педагоги дошкільного підрозділу здійснювали плідну співпрацю із працівниками спеціальних закладів, проводили співбесіди, двосторонні консультації, створювали для вихованців із особливими освітніми потребами умови для безперервного навчання та розвитку. Це значною мірою вплинуло на отримані результати.

У закладі сформовано чітку мережу груп з інклюзивною формою навчання.

У 2018-2019 н.р. працювала 1 інклюзивна група у дошкільному підрозділі (1 дитина із затримкою психічного розвитку) (Рис.2).

У 2020-2022 роках працювало 2 інклюзивні групи (2 дітей із затримкою психічного розвитку) . (Рис.2).

У квітні 2018 року відкрито додаткову дошкільну групу на 20 місць для дітей з інклюзивною формою навчання. Захід відбувся за участю керівництва Департаменту науки і освіти Харківської обласної державної адміністрації та керівництва району, управління освіти, культури і туризму при підтримці Представництва Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ) в Україні. (Рис.3), (Рис.4)

Лицей-родина - це народна майстерня, у якій виховують і навчають через ідеали добра, любові, честі, правди, краси. Як показав аналіз практики, виховний потенціал змісту навчання доповнив систему національних пріоритетів та збагатив систему цінностей і якостей особистості дитини.

У закладі освіти сформовано модель діяльності команди супроводу, яку взято у Януша Корчака (10 уроків у Януша Корчака «Тобі вчителю-вихователю»), складено професіограму вчителя-вихователя в класах та групах з інклюзивною формою навчання (Рис.5), (додаток 1)

- Намагайся завжди зрозуміти дитину. Спробуй себе поставити на її місце. Пам'ятай, що дорослі дуже швидко забувають про те, що і вони були дітьми.

- Поважай дитину, бо вона — не підлеглий, вона значно вища за дорослу людину силою своїх почуттів.

- Не принижуй учня, намагайся показати не те, чого дитина не знає (вона й приходить до школи, щоб пізнати), а те, що вона може знати, що повинна знати. Навчай так, щоб у дитини не згас вогник пізнання, бажання вчитися.

- Ніколи не обманюй дитину. У всьому і завжди будь відвертий, щирий у своїх думках і діяннях.

- Пам'ятай, кожна дитина — це неповторна перлинка, хоч і вподобаня всі мають різні. Спробуй віднайти й розкрити її неповторність.

- Іди до дітей із добром, і вони віддячать тобі взаєморозумінням, повагою, підтримкою.

- Кожна особистість має право на помилку, а дитина — не виняток.

- Довіряй дитині і вмій прощати.

- Не знищуй у дитячих душах мрію! Мрія — це програма життя дитини.

- Допоможи дитині обрати лише свій власний шлях у житті. Не примушуй, дай волю фантазії, мрії, і реальність життя не зможе обпалити її крила. І твоє життя продовжиться в дітях твоїх, у твоїх учнях.

Розділ 2.

Формування інклюзивного освітнього середовища в дошкільному підрозділі ліцею в умовах реалізації соціального проекту «Без меж»

Розвиток інклюзивної освіти в Дергачівському районі розпочався з перших кроків залучення керівників закладів загальної середньої, дошкільної освіти до участі в реалізації соціального проекту під назвою «Без меж», який було запроваджено у 2018 році. Його ідея полягає у створенні інноваційного освітнього простору для розвитку інклюзивної освіти. Без меж – тому, що кожна дитина – це безмежний Всесвіт. Символом проекту є метелик (Рис.6).

Запропонований проект-це курс спеціальних заходів, спрямованих на розвиток і набуття соціального досвіду дитини, який дасть їй змогу в майбутньому бути толерантною до поведінки, думок, почуттів інших людей, поважати їхні права. (Рис.7)

Етапи реалізації проекту «Без меж» в ліцеї :

I етап – ініціувальний: (2017-2018н.р.) — створення творчої групи, розробка міні-проектів, організаторська робота в педагогічному колективі, інструментарій, критерії оцінювання.

Результат: обґрунтування необхідності проектування, створення якнайкращих умов і інформаційно-матеріального ресурсного забезпечення.

II етап–прагматичний: (2018 – 2019н.р.) - апробація проекту (перевірка ідеї, інновації на добровільній основі в діяльності окремих педагогів).

Результат: констатація переходу освітньої системи до нової якості.

III етап-прикінцевий: (2019-2021р.) – самооцінка отриманого проекту і якісних результатів його експериментальної апробації;

Результат- 2022 рік : узагальнення досвіду роботи ліцею, створення поліпшеного проекту на майбутнє, проводиться поступовий перехід від виникнення ідеї до її упровадження.

Основними завданнями соціального проекту «Без меж» на 2018/2019 рік для педагогічних працівників стали:

Керівникам закладів загальної середньої, дошкільної освіти:

- взяти участь у чотирьох модулях тренінгів спеціалістів спеціалізованого центру «Ладо» для дітей з особливими освітніми потребами;
- взяти участь у тренінгу з форматом «Світове кафе» (тренер Босілька Шедліх м. Берлін).
- ознайомитися з досвідом організації та ведення інклюзивного навчання в м. Таллін (Естонія)

Заступникам директорів з навчально-виховної роботи :

- провести конференцію з питань інклюзивної освіти для педагогічної та батьківської громадськості;
- організувати тренінги для педагогів закладів освіти з питань впровадження інклюзивного навчання;
- провести круглий стіл за участю активу шкільного самоврядування та реалізувати флешмоб «Без меж»;
- реалізувати дискусію для батьківської громадськості «Особлива дитина у звичайній школі»;
- провести акції добрих справ «Нехай комусь стане тепліше від наших добрих слів», «Дитина – інвалід поруч з тобою, не відвертайся».

Практичним психологам:

- розробити розвитково-корекційні заняття для дітей з особливими освітніми потребами за нозологіями .

Вихователям інклюзивних груп:

- розробити і провести цикл виховних заходів «Уроки толерантності»;

- взяти участь у районному конкурсі на кращу розробку уроку, заняття в інклюзивній групі.

Асистентам вихователів:

- за участі команди супроводу розробити карти динамічного розвитку дітей з особливими освітніми потребами;
- створити дидактичні матеріали для роботи з дітьми з особливими потребами

Логопедичній групі району:

- здійснити обстеження учнів початкової школи з метою виявлення та профілактики мовленнєвих порушень;
- за результатами обстеження надати рекомендації педагогам по роботі з дітьми, які мають відхилення у мовленнєвому розвитку, батьківської громадськості: створити сектор інклюзивної допомоги в межах діяльності батьківського самоврядування закладу;
- взяти участь у районному батьківському форумі «Толерантність без меж».

При цьому в загальний зміст освіти інтегрувалися актуальні проблеми реального життя, питання екології, здоров'я, безпеки життєдіяльності, формування освітньо – розвивального середовища для дітей із особливими освітніми потребами шляхом забезпечення психолого-педагогічного, культурно-мистецького, медико-соціального, корекційно-педагогічного супроводу, а це відповідає вимогам Державного стандарту до інтеграції освіти в сучасній Новій українській школі [14,15].

Дошкільний підрозділ комунального закладу «Слатинський ліцей» активно включився в реалізацію соціального проекту. Сконцентрувавши увагу на основних завданнях проекту, враховуючи певний досвід із даного питання, заклад взяв участь у районній конференції під назвою «Інклюзивний простір «Без меж» і розібралися в принципах інклюзивної освіти, а саме: цінність людини не залежить від її здібностей і досягнень, кожна людина здатна відчувати й думати, кожна людина має право на спілкування і на те, щоб бути почутою, усі люди потребують одне одного, справжню освіту можна здійснювати тільки в контексті реальних взаємин, усі люди потребують підтримки та дружби однолітків, для всіх, хто навчається, досягнення прогресу полягає в тому, що вони можуть робити, ніж в тому, чого не можуть, різноманітність посилює всі сфери життя людини[14,15].

Керівник ліцею стала учасником тренінгу засновника громадської організації Sudost Europa Kultur Босільки Шедліх (Німеччина). Розглядалися питання переваг інклюзивної освіти, а саме: дитина в колективі набуває важливого соціального досвіду, взаємодіючи з однокласниками.

Із січня 2019 року у рамках менторської програми «Запровадження інклюзивної освіти у школах та дитячих садках Харківської області» проходять семінари-тренінги для педагогічних працівників, в якому ліцей бере безпосередню участь. Організатором тренінгу став Благодійний Фонд «Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH».

У програмі заходів висвітлено важливі та цікаві теми, що допомагають заглибитись у тему інклюзивного навчання та зрозуміти, як саме можна сформувати повноцінне освітнє середовище для кожної дитини, а саме:

- Як створити відповідне та безперешкодне освітнє середовище для дітей з особливими освітніми потребами?
- Особливості розвитку дитини з особливими освітніми потребами у віці від 3 до 9 років.
- Перспективи впровадження концепції соціальної інклюзії сімей із дітьми з ООП.
- Інноваційні технології для діагностики та корекції поведінки дітей з особливими потребами.

У рамках міжнародного співробітництва заступник директора з навчально-виховної роботи закладу, разом з делегацією керівників закладів освіти району відвідала Таллінський ліцей в Естонії. У межах поїздки ознайомила з діяльністю закладу щодо

питань розвитку інклюзивної освіти. У закладі створене єдине психологічне комфортне освітнє середовище для дітей, які мають різні освітні можливості; організована система ефективного психолого-педагогічного супроводу інклюзивної освіти із взаємодією діагностико-консультативного, лікувально-профілактичного, соціально-трудоного напрямів діяльності, в закладі використовуються поєднання видів діяльності, що сприяють згуртованості колективу (Рис.8,9).

На базі закладу проводяться районні методичні семінари з питань організації інклюзивного навчання. Вихователь інклюзивної групи Лупівовк Людмила Олексіївна стала переможцем зонального конкурсу професійної майстерності «Вихователь року - 2019» та вийшла до фіналу обласного етапу. Провела у закладі серію занять з інтеграцією «особливих дітей» в освітній процес (Рис. 10,11).

Педагоги ліцею, спеціалісти вищої, першої категорій провели **майстер-класи**:

- вихователь Важинська Юлія Геннадіївна – провела серію занять з інтеграцією дітей ООП художньо-естетичного спрямування (образотворчим мистецтвом, музичним мистецтвом);
- вихователь інклюзивної групи, арт-студії «Мамине щастя» Лабунська Світлана Василівна, музичний керівник Чухрай Олена Олександрівна, асистент вихователя Чувпило Світлана Володимирівна шляхом інтеграції дітей ООП розвагу «Весела мандрівка» (додаток 2);

Вищеназвані педагоги взяли участь у районному конкурсі на кращу розробку заняття в інклюзивній групі серед вихователів інклюзивних груп «Коли ми разом, наші можливості без меж».

Вбачаємо, що наші напрацювання під час реалізації проекту «Без меж», розробки занять, виховних заходів, конференцій, дидактичні матеріали, рекомендації логопедів, психологів стануть матеріалом посібника для педагогічних працівників під назвою «Інклюзивна освіта: без меж».

Логопедом , розроблено авторську Комплексну програму корекційно - розвиткової допомоги дитині з раннім дитячим аутизмом (додаток 3) та серію корекційно-розвиткових занять для дітей з особливими освітніми потребами (додаток 4).

Робота за будь-яким напрямом стала ефективнішою завдяки співпраці психолога з педагогічним колективом, батьками та спеціалістами різних соціальних служб. Психологом проведено соціально-психологічні дослідження .

Творчою групою розроблено ряд заходів щодо розвитку соціальної толерантності в умовах інклюзивної освіти .

Протягом попередніх років з дітьми ліцею поетапно було проведено ряд заходів із розвитку соціальної толерантності .

В рамках проекту запроваджено конкурс соціальної реклами «Стань особливим – стань дружнім», мета якого – формування толерантного ставлення, виховання поваги до дітей з особливими освітніми потребами. Кращі роботи були відзначені дипломами в номінації: «Найкраще розкриття теми толерантності», «Найкреативніша робота», «Найцікавіший захист роботи» .

Заклад отримав перемогу в районному конкурсі відеороликів під назвою «Інші», зміст яких стосувався поваги і турботи до кожної «особливої дитини». Лейтмотивом звучали слова: «Захистіть того, хто потребує захисту», «Повертаємося обличчям до дітей», «Головне те, що в вас всередині», «Щаслива дитина та, яка дарує щастя іншим».

Тісно співпрацюємо з Комунальним закладом «Інклюзивно-ресурсний центр «Без меж» Дергачівської міської ради Харківської області, який має на меті психолого-педагогічну допомогу дітям з особливими потребами, консультації, взаємодію з педагогічними працівниками та батьками. Фахівці ІРЦ проводять обстеження дітей з особливими освітніми потребами, консультації, корекційно-розвиткові заняття (Рис.13).

Спільно працюємо в напрямі міні-проекту «Арт-терапія душі» (додаток 5). Арт-терапія подобається дітям тому, що заняття не примусові, а цікаве дозвілля. Дитина не думає

про адаптацію, кінцевий результат, вона отримує задоволення від самого процесу, ось чому він терапевтичний. Використання таких технологій дозволяє розвивати комунікативні навички у дітей, здатність співпрацювати з одногрупниками. Арт-терапевтичні заняття допомагають дитині виразити свої думки, емоції, почуття, настрої в процесі творчості.

До цільової групи проекту входять:

«Особливі діти».

- педагогічні працівники (соціальний педагог, психолог, логопед, дефектолог, вихователь, асистент вихователя);
- батьки або особи, що їх замінюють;
- територіальна громада смт Слатине.

Партнери:

- ІРЦ (інклюзивно-ресурсний центр);
- Дергачівська центральна районна лікарня;
- Управління освіти, культури, молоді та спорту Даргачівської міської ради Харківської області;
- Дергачівський центр соціальних служб для сім'ї дітей та молоді.

Досить активно працюють арт-студії груп інклюзивного навчання, у кожній студії є свої символи, пісні, оформлення групових кімнат, форма одягу в дітей та педагогічних працівників. «Доброта», «Радість», «Веселка», «Мамине щастя», «Щире серце»-такі цікаві назви студій, робота яких відбувається в різних напрямках, а саме:

Казкотерапія (терапевтичні казки, етичні казки, екологічні казки, казки про толерантність). У закладі працює артистична студія, театр «Амплуа». Відповідальні: вихователь, асистенти вихователів, учитель –логопед.

Денс-терапія (флешмоби «Весняна веселка», «Єднаємось, родино!», вивчення елементів українського танку, ігри з елементами танцю, створення театру балету). Відповідальні: музичний керівник, хореограф.

Терапія музикою(конкурси, слухання та складання музики, робота вокальної студії). Відповідальний: музичний керівник, вихователь.

Спортивна ігротерапія (спортивні свята, ігри та розваги)

У дошкільному підрозділі ліцею працюють спортивні секції, які залучають до роботи дітей інклюзивних груп. Відповідальні: керівник гуртка з фізичного виховання, реабілітолог, медсестра.

Терапія образотворчого мистецтва (різні напрями мистецтва) Відповідальні: вихователь з образотворчого мистецтва, вихователь, асистенти вихователів.

Фітотерапія (інтерактивні години, вживання фіточаїв, профілактичні бесіди щодо формування здорового способу життя).

Відповідальні: медсестра.

Досить змістовний **міні-проект ліцею «Дитячий садок – новий освітній простір»** дошкільного підрозділу ліцею (додаток б). Даний проект допомагає реалізовувати основні положення районного соціального проекту.

Мета проекту: створити сприятливі умови для особистісного ставлення та творчої самореалізації кожної дитини, а «особливих дітей», зокрема.

Комфортні побутові умови, постійна увага вихователів до кожної дитини, розвивальні ігри, чудові іграшки сприяють гарному настрою кожної дитини, а отже, її успішному розвитку. Наше завдання полягає у тому, щоб увести дитину в життя колективу, розвинути навички різних видів діяльності, сформувати прагнення до знань, забезпечити якісну освіту та розкрити здібності кожного вихованця.

Основні складові нового освітнього простору дітей дошкільного віку:

- Сучасному поколінню дітей – новий освітній простір.
- Тепла та затишна, майже домашня атмосфера – це основа основ у дошкільному підрозділі.
- Креативний зовнішній та внутрішній дизайн.
- Впровадження технології «Стіни, які говорять».

- Джерелом натхнення і творчості дитини можуть бути «Стіни, які говорять» .
- Сучасні умови для виховання, розвитку та навчання.
- Безбар'єрний простір та умови для інклюзивного навчання .

Відкриття ресурсної кімнати. Надання психолого-педагогічних та корекційно-розвиткових послуг дітям з особливими освітніми потребами, які навчаються у закладі.

- Комфорт і багатофункціональне середовище.

Використання сучасних меблів-трансформерів, креативних та мобільних меблів, сучасного спортивного обладнання.

У ліцеї діє цікавий освітній **міні-проект «Інклюзивна освіта - перспектива майбутнього»**, в рамках реалізації проекту «Без меж», який має інноваційну та соціальну спрямованість, так як інклюзивна форма освіти визнана сьогодні пріоритетною для здобуття освіти дітьми з особливими потребами. Такі діти потребують виняткової турботи. Для них необхідно створити оптимальні умови, які б допомогли звести до мінімуму наслідки їхніх розладів, їм необхідна допомога фахівців і, що найважливіше, чуйне й доброзичливе ставлення оточуючих .

У майбутньому міні-проект може стати моделлю для поширення позитивного досвіду з надання покращених освітніх та соціальних послуг для інших закладів Дергачівської громади.

Велика увага приділяється соціальному партнерству, саме батьківську громадськість вбачаємо активними учасниками даного процесу. Тому ліцей взяв активну участь у проведенні районного батьківського форуму «Толерантність без меж», у рамках якого було організовано п'ять тематичних локацій для працівників закладів освіти, батьків за різними формами: психологічна вітальня «Інклюзивно-ресурсного центру» , «Інформаційна хвиля» спеціалізованого центру для дітей з особливостями розвитку «Лад», літературний меседж, арт-фотозона «Толерантність без меж». Майже у кожній локації фахівці ліцею ділилися досвідом роботи (Рис.14,15), (додаток 7).

У закладі освіти активно діє батьківська рада, головними завданнями якої є:

- формування в суспільній свідомості гуманного ставлення до дітей з особливими потребами та їх родин; здійснення діяльності щодо захисту прав дітей з особливими потребами та їх родин; створення умов для розвитку потенційних можливостей дітей з особливими потребами, допомога в адаптації в суспільстві. Проведено анкетування батьків груп з інклюзивною формою навчання (додаток 8). Із батьками дошкільного підрозділу впродовж року були проведені групові батьківські збори, на яких ознайомили з освітньою програмою «Дитина», з терміном «інклюзивна освіта» специфікою цієї освіти. Проведена консультативна робота з тем: «Уникнення конфліктних ситуацій у родині», «Особлива дитина», «Вчимося любити ближніх», «Справи дорослих і справи малят» (рис.16). В умовах розвитку інклюзивної освіти, реалізації соціального проекту «Без меж» необхідно було змінити і стратегічні напрями виховної роботи, а саме: створити нову філософію виховання «родина - дитячий садок» на основі поєднання наукової національної педагогіки й української родинної педагогіки; впровадити цілісну систему щодо визначення пріоритету морально-духовного розвитку особистості дитини; зміцнення й розвиток виховних функцій закладу та пошуки нових механізмів педагогічної взаємодії суб'єктів виховання.

Заклад став переможцем **Десятої Міжнародної виставки «Сучасні заклади освіти України» та отримав диплом і срібну медаль у номінації «Сучасний вектор розвитку інклюзивної освіти в Україні»(м.Київ), (рис. 17,18).**

У 2020 році досвід роботи ліцею надруковано у виданнях **Національної академії педагогічних наук України «Сучасний педагогічний досвід освітян України»** м. Київ, Альфа Віта Груп та «Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології» , м.Суми.),(рис 19,20).

У **Всеукраїнському проєкті «Успішний керівник у новому освітньому просторі України»** отримали диплом переможця, ліцей занесено до **книги Національної академії педагогічних наук України як кращий заклад (2020 рік , м.Київ),(рис 21,22).**

Вихователь Важинська Ю.Г. стала переможницею **районного I (міського)туру конкурсу «Кращий вихователь Харківщини»** у 2021 році в номінації «Вихователь – новатор» та лауреатом обласного, вихователь Онопрієнко Ю.М. брала участь в I турі (міського) конкурсу **«Кращий вихователь Харківщини»** у 2021 у номінації «Вихователь різновікової групи», де отримала II місце. Участь керівника закладу в обласній науково-практичній конференції з питань інклюзивного навчання, тема виступу «Особлива дитина», отримали сертифікат.

У 2022 році колектив ліцею разом із соавторами посіли **друге місце XXII обласній тематичній онлайн-виставці ефективного педагогічного досвіду «Освіта Харківщини XXI століття»** у номінації **«Забезпечення всебічного гармонійного розвитку особистості дитини шляхом якісної організації освітнього процесу на принципах наступності й перспективності між дошкільною та початковою освітою»**, розділ «Інклюзивна освіта».

У квітні 2023 року керівник закладу, Скрипка Н.В. **пройшла навчання**, організоване Державною службою якості освіти України спільно з експертами проєкту SURGe **«Курс для директорів закладів загальної середньої освіти із забезпечення якості інклюзивного навчання для дітей з особливими освітніми потребами»**.

Розділ 3

Результативність роботи та перспективи розвитку інклюзивного освітнього середовища в ліцеї в рамках соціального проекту «Без меж» та інших соціальних проектів з питань інклюзивного навчання

Адміністрації, педагогічному колективу ліцею протягом чотирьох років вдалося реалізувати основні напрями соціального проекту «Без меж», створити інноваційне інклюзивне освітнє середовище, яке сприяє розвитку індивідуальних здібностей і талантів «особливих дітей», їх самореалізації і забезпечити права дітей із особливими освітніми потребами на рівний доступ до якісної освіти незалежно від стану здоров'я, місця їх проживання.

Здійснили моніторинг результативності роботи, де передбачили застосування таких методів:

- дидактичного-вивчення результативності різних сторін освітнього процесу;
- виховного-простеження ефективності виховного процесу, системи взаємовідносин;
- управлінського-простеження за характером взаємостосунків між членами команди супроводу;
- соціально-психологічного-спостереження за характером психологічної атмосфери педагога-діти-батьки;
- медичного-відстеження стану здоров'я дітей з особливими потребами (Рис.23).

Результатом роботи арт-студій «Мамине щастя», «Веселка», «Доброта» за рік є сформовані певні навички: «особливі діти» можуть навчатися 2-3 заняття підряд, де дотримуються правил поведінки, піднімають руки, відповідають на запитання. Діти з синдромом раннього дитячого аутизму успішно засвоїли програму спеціальної корекційної школи. Сформовані соціальні навички: навчилися самостійно одягатися, відвідувати туалетну кімнату, поводити себе адекватно в дитячому колективі.

Діти з важкими порушеннями мовлення з арт-студій «Радість», «Щастя» (старша група 5-6 (7) років) до кінця першого року навчання вивчили букви та знали цифри, мали початкові навички письма. Сформувався уява про дитячий садок, оточуючий світ.

Досвід здійснення корекційно-розвиткової роботи з дітьми із затримкою психічного розвитку показав, що вони в переважній більшості мають ряд здібностей до практичної діяльності, завдяки чому за сприятливих умов можуть досягти високого рівня соціальної адаптації.

Психологом була проведена вхідна та повторна діагностика щодо виявлення рівня розвитку соціальної толерантності дітей, простежується динаміка зростання цього рівня. Критерії соціальної толерантності характеризувалися терпимістю до поведінки думок, почуттів інших людей, здатністю вислуховувати інших; поважати права і свободи (Рис.24).

У дошкільній групі «Мамине щастя» педагогічні висновки щоденника спостережень за дітьми на початку впровадження інклюзивної освіти фіксували низький рівень комунікативних здібностей, ігрової діяльності, стосунків між дітьми. Діти спочатку з насторогою сприймали «особливих дітей», не приймали їх до гри, ображали, штовхали. «Новенькі» діти відчували дискомфорт у групі, часто засмучувалися та з острахом дивилися на здорових дітей, не йшли на контакт. Але у процесі системної роботи, скерованої в єдиному руслі: педагог – дитина – батьки, відбулися зміни в поведінці дітей як здорових так і «особливих» у позитивну сторону. Особливо це було помітно в театралізованій діяльності, де «особливим» дітям призначали повноцінні ролі, за допомогою яких відбувалася їхня самореалізація.

Вихованці, з якими починала працювати логопед Почерніна Л.О., не мали можливості спілкуватися повноцінно, тому що мовлення було лепетне і їх ніхто не розумів. Всі відхилення у мовленнєвому розвитку відображалися на всій психічній діяльності дитини. Це труднощі в спілкуванні з оточуючими, перешкода правильного формування пізнавальних процесів, негативний вплив на емоційно-вольову сферу. Під впливом мовленнєвих порушень виникло ряд вторинних відхилень, які створили картину аномального розвитку дитини.

Мовленнєві засоби спілкування були різко обмежені. Активний словник складався з невеликої кількості нечітких побутових слів, звуконаслідувань та звукових комплексів. Звукова сторона мовлення мала нестійке фонетичне оформлення, визначалася обмежена здібність сприйняття та відтворення складової структури слова, несформованість граматичної будови мовлення. Ці явища позначилися на інтелектуальному розвитку дітей та стали перешкодою для засвоєння програми. Затримка мовленнєвого розвитку спричинила затримку розумового розвитку, обмежила загальний потенціал особистості, внаслідок чого занизилася самооцінка, з'явилися комплекси неповноцінності, неврози.

Внаслідок тривалої, цілеспрямованої та узгодженої роботи з іншими фахівцями та батьками маємо позитивну динаміку розвитку дітей. Вони мають можливість повноцінно спілкуватися з однолітками та іншими людьми. У кожної дитини своя динаміка розвитку, але вони вже не відчувають себе неповноцінними.

Успіх роботи багато в чому залежав від встановлення емоційного зв'язку з дитиною. Дуже важливо було сформувати мотивацію до навчання та дати відчутти смак успіху, тоді і з'явилася довіра до вихователя, асистента і діти зараз із задоволенням йдуть на контакт, виконують різноманітні завдання.

Якщо говорити про дітей з інтелектуальними порушеннями, то тут динаміка розвитку дуже повільна та нестійка, вони схильні до регресу. Логопедична робота була дуже кропітка та передбачала терпіння в очікуванні бажаного результату. Дуже важливо пояснювати це батькам, вчити їх також ставитися з терпінням до результатів роботи, більше приділяти уваги для деяких моментів у навчанні та вихованні дітей з ОПП.

Для того, щоб охопити різні точки зору на відповідність інклюзивного навчання наявним вимогам, потребам і можливостям різних зацікавлених сторін, ми залучили наступні категорії респондентів, які безпосередньо беруть участь у реалізації та організації інклюзивного навчання у ліцеї:

1. батьки дітей з особливими освітніми потребами, які відвідують заклад дошкільної освіти;
2. директор/заступники директора закладу загальної середньої освіти, методист, в яких організовано інклюзивне навчання для дітей з ООП;
3. вихователі інклюзивних груп;
4. асистенти вихователя в інклюзивних групах ;
5. працівники ІРЦ.

Дане дослідження не є репрезентативним. Воно покликане зібрати і проаналізувати досвід, аргументи і думки саме учасників дослідження. Відбір визначених груп не дозволяє екстраполювати їхній досвід на всі подібні групи респондентів, але дозволяє скласти перелік вразливостей або, навпаки, сильних сторін і досягнень, побажань різних учасників щодо організації більш якісного інклюзивного навчання.

Для кожної групи респондентів були розроблені інструменти – гайди (сценарії) глибинних інтерв'ю та фокус-груп. Під час розробки інструментів автори дослідження спиралися на наявну нормативно-правову базу і процедури впровадження інклюзивного навчання, функціональні обов'язки різних учасників процесу (ІРЦ та закладу освіти), а також дотримувалися підходів до дизайну інструментів дослідження, спираючись на міжнародні практики і напрацювання. Під час дослідження було проведено 5 фокус-групових дискусій і глибинних інтерв'ю, всього в дослідженні взяли участь 33 респондентів. (рис. 25)

Переважає більшість респондентів фокус-груп із вихователями, асистентами і представниками інклюзивно-ресурсних центрів – це жінки. Це пояснюється насамперед гендерними особливостями структури зайнятості у сфері дошкільної освіти, де більш ніж 88 % педагогічного складу становлять жінки. Щодо інтерв'ю з батьками дітей з ООП – учасницями дослідження стали лише матері дітей: частина респондентів виховує дитину самостійно, без батька, також в межах нашого дослідження ми отримали контакти через заклади освіти, які у свою чергу більше контактують із матерями дітей з особливими Для всіх учасників дослідження чи не найважливішим чинником якісного інклюзивного навчання у закладах освіти на сьогодні є наявність підготовлених педагогів та асистентів. Спектр

питань, які стосуються даного чинника, варіюється від вироблення толерантного ставлення і подолання упередженості щодо дітей з ООП з боку педагогів і адміністрації закладу, до конкретних практичних запитів вихователів щодо розробки, адаптації та модифікації програм, використання усталених і зрозумілих формулювань висновків КО для кращого задоволення навчальних потреб дітей з ООП. Педагоги нерідко потребують супроводу фахівців- дефектологів, практичних психологів та інших релевантних спеціалістів, які могли би допомогти покращити взаємодію вихователя з дітьми, які мають ООП. Як показало дослідження, педагоги мотивовані підвищувати свої компетенції та знання у сфері інклюзивної освіти, однак через відсутність системної підтримки і навчання роблять це самостійно, використовуючи доступні їм джерела інформації. Їм не вистачає інструкцій, тренінгів та семінарів з обміну досвідом, які впроваджувалися би з боку МОН – тобто були б затверджені та визнані на рівні держави.

Інклюзивно-ресурсні центри, які, на думку батьків, що зверталися до них, є кращою альтернативою колишнім ПМПК і користуються довірою, на даному етапі також потребують методичної підтримки. Фахівці ІРЦ потребують посилення співпраці та взаємодії із закладами, зворотного зв'язку від педагогів щодо якості, доступності та практичного втілення висновків.

Визначено, що серед переваг створення інклюзивного освітнього середовища є:

1. Для «особливих» дітей:

- оволодіння новими навичками та вміннями;
- навчання проводиться з орієнтацією на сильні якості, здібності та інтереси дітей;
- ровесники відіграють роль моделей для дітей з особливими освітніми потребами;
- у «особливих» дітей з'явилися друзі, однодумці, діти відчувають себе, як в родині;

2. Для звичайних дітей, які вчаться:

- поводитися нестандартно, бути винахідливими, а також співчувати іншим;
- природно сприймати і толерантно ставитися до людських відмінностей;
- налагоджувати й приймати дружні стосунки з дітьми, які відрізняються від інших.

3. Для педагогів та фахівців:

- вихователі інклюзивних груп краще розуміють індивідуальні особливості вихованців;
- спеціалісти (педагоги спеціального профілю, медики, інші фахівці) почали сприймати дітей більш цілісно, а також вчаться дивитися на життєві ситуації очима малюків;
- вихователі оволодівають різноманітними педагогічними методиками, що дає їм змогу ефективно сприяти розвитку дітей, враховуючи індивідуальні особливості кожного;
- набувають професіоналізму і стають єдиною родиною для «особливих» дітей.

4. Для батьків дітей з особливими потребами:

- відчуття того, що їх дитина така ж як і інші діти;
- почуття впевненості у собі та дитині, усунення стереотипів у суспільній свідомості щодо ставлення до дітей з особливостями розвитку;
- для батьків - дошкільний заклад, як єдина родина.

У планах розвитку закладу на наступні роки реалізації нових соціальних проєктів з питань інклюзивного навчання є завдання:

- капітальне будівництво приміщення закладу освіти;
- обладнання ресурсної кімнати;
- оновлення санвузлів для дітей із порушеннями опорно-рухового апарату;
- модернізація медичного кабінету;
- реконструкція та обладнання трьох кабінетів для проведення індивідуальної корекційної роботи;
- розширення співпраці з лікувальними установами, закладами громади, що мають досвід роботи з дітьми з особливими потребами, Інклюзивно-ресурсним центром;
- розвиток мережі інклюзивних груп;

- учасники освітнього процесу як діти з особливими освітніми потребами, так і вихователі, батьки дітей із порушеннями психофізичного та мовленнєвого розвитку матимуть змогу одержувати необхідну педагогічну підтримку та корекційно-реабілітаційну допомогу;
- здобуття дітьми з особливими освітніми потребами відповідного рівня у просторі здорових дітей відповідно Державного стандарту дошкільної освіти;
- реалізація принципу «навчитися жити разом», який ґрунтується на гуманістичній педагогіці.

Стосунки, встановлені на доброті й повазі, постійне співпереживання, співучасть, готовність до вирішення проблем, із якими зіштовхується дитина, – усе це може створити сприятливий психологічний комфорт у сім'ї та закладі освіти.

Важливо визначити співвідношення опіки, самостійності й самопомоги, бути уважними до кожної дитини. Дітям із особливими потребами потрібно нав'язати впевненість у можливості подолання недуги, знайти світлу перспективу в житті, особливо в умовах воєнного стану.

Висновок

Формування інклюзивного освітнього простору в системі освіти, інтегрування особливих дітей у загальноосвітній простір України є одним з напрямків гуманізації всієї системи освіти. Такі діти потребують виняткової турботи і, що найважливіше, чуйного й доброзичливого ставлення оточуючих.

Отже, основна мета – реалізація основних положень соціального проекту «Без меж» щодо створення інноваційного інклюзивного освітнього середовища, реінтеграція дитини з особливими освітніми потребами в загальний простір – все більше визначається як незаперечна користь для суспільства.

Створене освітнє середовище сприяє розвитку індивідуальних здібностей і талантів в «особливих» дітей та їх самореалізації, готує дитину до життя в соціумі.

Формування особистісно-орієнтовного, компетентнісного підходу до навчання та виховання, система надання спеціальних освітніх та фахових послуг в умовах впровадження інклюзивної освіти дозволяє ефективно вирішувати проблему соціалізації «особливої» дитини.

Як результат – забезпечення позитивного емоційного клімату дитини з особливими потребами, розширення її зони спілкування, встановлення дружніх стосунків з однолітками та формування позитивного ставлення до неї з боку інших учасників освітнього процесу.

Сьогодні заклади освіти мають бути відкритими для всіх дітей, незалежно від їхніх фізичних інтелектуальних, соціальних, емоційних, мовних інших особливостей, бо кожна дитина має право на повноцінне життя в умовах, що забезпечують її гідність, сприяють розвитку впевненості в собі, а також право на особливе піклування, доступ до якісної освіти, активне соціальне та культурне життя.

Процеси реінтеграції дітей з особливими освітніми потребами в закладі освіти набудуть значного поширення та стануть успішними.

Отже, у дошкільному підрозділі Слатинського ліцею створено інноваційне інклюзивне освітнє середовище. Педагоги, фахівці, батьки змогли забезпечити успішне навчання дітей з особливими освітніми потребами, які хочуть жити звичайним життям, хочуть, щоб їх сприймали такими, якими вони є.

Список використаних джерел:

1. Бойчук Ю.Д., Сіліна Г.О. та інші (за заг. ред. Покроєвої Л.Д). Дитина з особливими освітніми потребами: медичні та психолого-педагогічні аспекти розвитку, навчання і виховання: навч.-метод. Посібник/ Бойчук Ю.Д., Сіліна Г.О. та інш. (за заг.ред. Покроєвої Л.Д). – Харків: Харківська академія неперервної освіти, Видавництво «Точка, 2014-292 с.
2. Бондар В. Інтеграція дітей з обмеженими психофізичними можливостями в загальноосвітні заклади: за і проти / В. Бондар // Дефектологія. – 2003. – № 3. – С. 2–5.
3. Дмитренко К.А. Працюємо з «особливою» дитиною в звичайній школі / К.А.Дмитренко, М.В.Коновалова, О.П.Семиволос. – Х.: ВГ. «Основи, 2018-120 с. табл., схеми, рис.- (серія «Нові формати освіти»)
4. Закон України від 05.09.2017р. № 2145-VIII «Про освіту» (ст.3, 19, 20). – Режим доступу: <http://mon.gov.ua>
5. Закон України від 23.05.2017р. № 2053-VIII «Про внесення змін до Закону України «Про освіту» щодо особливостей доступу осіб з особливими освітніми потребами до освітніх послуг. – Режим доступу: <http://mon.gov.ua>
6. Калініченко І.О.Особливості формування інклюзивного освітнього середовища для забезпечення всебічного розвитку дитини / І.О. Калініченко // Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами: матеріали XI Міжнар. наук.-практ. конф. [«Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами»], (Київ, 23–24 лист. 2011 р.) Відкритий міжнар. ун-т розвитку людини «Україна». – К., 2011. – С. 44–51.
7. Концепція «Нова українська школа [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mon.gov.ua/activity/>.
8. Колупаєва П.А. Інклюзивна школа: особливості організації та управління: навч.-метод. Посібник/ Кол.авторів і Колупаєва А.А. , Софій Н.З, Найда Ю.М. та ін. За загальною ред. Даниленко Л.І, -К.: 2007-128 с.
9. Колупаєва А.А. Концептуальні аспекти інклюзивної освіти / Н.З. Софій, Ю.М. Найда / Інклюзивна школа: особливості організації та управління: навчально-методичний посібник / А.А.Колупаєва, Н.З.Софій, Ю.М.Найда [та ін.]; за заг. ред. Л.І. Даниленко. – К., 2007. 128 с
10. Наказ Міністерства освіти і науки України від 01.10.2010 року №912 «Про затвердження Концепції розвитку інклюзивної освіти». – Режим доступу: <http://mon.gov.ua>
11. Постанова КМУ від 29.05.2022р. №493 «Про внесення змін до Положення про інклюзивно-ресурсний центр». – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/493-2022-%D0%BF#Text>
12. Постанова КМУ від 21.07.2021р. № 765 «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо організації навчання осіб з особливими освітніми потребами». –Режимдоступу:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/765-2021-%D0%BF>
13. Рассказова О.І. Теорія та практика розвитку соціальності учнів в умовах інклюзивної освіти : автореф. дис. д-ра пед. наук : 13.00.05 / Рассказова Ольга Ігорівна ; Міністерство освіти і науки України — Луганськ, 2014. 44 с.
14. Районний соціальний проект «Без меж», — Дергачі, 2018.
15. Скрипка К.С. Адаптоване управління: теорія і практика; Випуск 5 (9), Педагогіка. — Київ, 2018. – Режим доступу: <https://am.eor.by>
16. Фонд «Крок за кроком». Інклюзивна освіта: стан та перспективи розвитку в Україні: [науково-методич. зб. до Всеукр. науково-практич. конференції] / за ред.: В.В.Засенка, Н.З.Софій. — К.: ФОП Придатченко П.М., 2007. — 180 с.
17. Чайковський М.Є.. Інклюзивний простір як середовище соціально-педагогічної роботи з молоддю з інвалідністю. Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна» № 13/2017 с. 76-80